

Zbornik sudske prakse

MIŠLJENJE NEZAVISNE ODVJETNICE

LAILE MEDINE

od 23. ožujka 2023.¹

Predmet C-83/22

RTG

protiv

Tuk Tuk Travel SL

(zahtjev za prethodnu odluku koji je uputio Juzgado de Primera Instancia n° 5 de Cartagena (Prvostupanjski sud br. 5 u Cartageni, Španjolska))

„Zahtjev za prethodnu odluku – Članak 267. UFEU-a – Direktiva (EU) 2015/2302 – Putovanja u paket aranžmanima i povezanim putnim aranžmanima – Članak 5. stavak 1. – Obveze pružanja predugovornih informacija – Prilog I. dijelovi A i B – Obrazac sa standardnim informacijama – Članak 12. stavak 2. – Raskid ugovora o putovanju u paket aranžmanu – Izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći i koje znatno utječu na izvršenje paket aranžmana – COVID-19 – Pravo na puni povrat svih plaćanja izvršenih za paket aranžman – Zahtjev putnika za djelomični povrat – Nacionalni sud – Ispitivanje po službenoj dužnosti – Načela nacionalnog postupovnog prava”

1. Sektor putovanja i turizma jedan je od sektora na koje je pandemija bolesti COVID-19 najozbiljnije i najizravnije utjecala². Nesigurnost koju je izazvala pandemija i njezino brzo širenje diljem različitih kontinenata naveli su mnoge putnike da raskinu ugovore o putovanju u paket aranžmanu prije nego što vlade donesu hitne mjere i prije nego što se zatvore granice. Taj kontekst nesigurnosti izazvao je sumnje u pogledu točnog opsega prava i obveza stranaka ugovora o putovanju u paket aranžmanu i, konkretnije, otežao putnicima ostvarivanje prava na raskid ugovora bez plaćanja naknade za raskid, u skladu s člankom 12. stavkom 2. Direktive 2015/2302³.

2. U tom kontekstu, ovim zahtjevom za prethodnu odluku postavlja se u potpunosti postupovnoppravno pitanje. Odnosi se na ovlasti sudova da po službenoj dužnosti priznaju prava potrošača koja proizlaze iz Direktive 2015/2302 i, konkretnije, pravo putnika da raskine ugovor o putovanju u paket aranžmanu bez plaćanja bilo kakve naknade za raskid ugovora u slučaju izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći, u skladu s uvjetima iz članka 12. stavka 2. te

¹ Izvorni jezik: engleski

² Dodatno vidjeti UNWTO, *Secretary-General's Policy Brief on Tourism and COVID-19* (dostupno na <https://www.unwto.org/tourism-and-covid-19-unprecedented-economic-impacts>).

³ Direktiva (EU) 2015/2302 Europskog parlamenta i Vijeća od 25. studenoga 2015. o putovanjima u paket aranžmanima i povezanim putnim aranžmanima, o izmjeni Uredbe (EZ) br. 2006/2004 i Direktive 2011/83/EU Europskog parlamenta i Vijeća te o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 90/314/EEZ (SL 2015., L 326, str. 1.)

direktive. Osim toga, postavlja se pitanje bi li sud trebao imati ovlasti po službenoj dužnosti dodijeliti potrošaču više od onoga što je potrošač zahtijevao kako bi osigurao djelotvorno ostvarivanje prava koja potrošač kao putnik ima na temelju te direktive.

3. Sudska praksa o ovlastima nacionalnih sudova da po službenoj dužnosti odluče je li određena ugovorna odredba nepoštena ustaljena je i opsežna. Taj smjer sudske prakse, utemeljen na nastojanju da se zaštiti slabija stranka, obuhvaća neke od ključnih presuda u okviru prava Unije o zaštiti potrošača⁴, kao što su presude Océano Grupo⁵, Cofidis⁶ ili Aziz⁷. Presuda Océano Grupo smatrala se kao „moćan alat za uklanjanje nepoštenosti i ponovnu uspostavu socijalne pravde u ugovornom pravu”⁸, dok je presuda Cofidis čak inspirirala umjetnička djela⁹. Nakon više od dva desetljeća razvoja i konsolidacije tog smjera sudske prakse, najnovije presude usredotočuju se na pojašnjenje aspekata doktrine *ex officio*, čime se uspostavlja ponekad osjetljiva ravnoteža između djelotvorne zaštite potrošača i temeljnih načela postupovnog prava¹⁰. S tog gledišta, čini se da doktrina *ex officio* dolazi u fazu „zrelosti” u svojem razvoju ili, kako to jedan autor prikladno naziva, u „dob razuma”¹¹. Ovaj je predmet dio te faze.

⁴ Vidjeti Terryn, E., Straetmans, G. i Colaert, V. (urednici), *Landmark Cases of EU Consumer Law, In Honour of Jules Stuyck*, Intersentia, Cambridge – Antwerpen – Portland, 2013.

⁵ Presuda od 27. lipnja 2000. Océano Grupo Editorial i Salvat Editores (C-240/98 do C-244/98, EU:C:2000:346; u daljnjem tekstu: presuda Océano Grupo)

⁶ Presuda od 21. studenoga 2002., Cofidis (C-473/00, EU:C:2002:705)

⁷ Presuda od 14. ožujka 2013., Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164). Za detaljnu analizu predmeta u okviru postupka hipotekarne ovrhe vidjeti Fernández Seijo, J. M., *La Tutela de los consumidores en los procedimientos judiciales, Especial referencia a las ejecuciones hipotecarias*, Wolters Kluwer, Barcelona, 2013.

⁸ Nicola, F. i Tichadou, E., „Océano Grupo: A Transatlantic Victory for the Consumer and a Missed Opportunity for European Law”, u Nicola, F. i Davies, B. (urednici), *EU Law Stories, Contextual and Critical Histories of European Jurisprudence*, Cambridge University Press, 2017., str. 390.

⁹ Roman Emmanuela Carrèrea *D'autres vies que la mienne* (Folio, 2010.) prati osobnu priču francuskog suca Etiennea Rigala, koji je uputio zahtjev za prethodnu odluku koji je doveo do presude od 21. studenoga 2002., Cofidis (C-473/00, EU:C:2002:705). Knjiga je pak inspirirala film *Toutes nos envies* (2010.) (redatelj Philippe Lioret) s Vincentom Lindonom u ulozi suca.

¹⁰ Vidjeti Werbrouck, J. i Dauw, E., „The national courts' obligation to gather and establish the necessary information for the application of consumer law – the endgame?”, *European Law Review*, 46(3), 2021., str. 331. i 337.

¹¹ Poillot, E., „Cour de justice, 3e ch., 11 mars 2020, *Györgyné Lintner c/UniCredit Bank Hungary Zrt.*, aff. C-511/17, ECLI:EU:C:2020:188”, u Picod, F. (urednik), *Jurisprudence de la CJUE 2020: décisions et commentaires*, Bruylant, 2021., str. 966. („*âge de raison*” na izvornom francuskom jeziku)

Pravni okvir

Pravo Europske unije

Direktiva 2015/2302

4. Poglavlje II. Direktive 2015/2302 naslovljeno je „Obveze u vezi s informiranjem i sadržaj ugovora o putovanju u paket aranžmanu”. U tom poglavlju člankom 5., naslovljenim „Predugovorne informacije”, određuje se:

„1. Države članice osiguravaju da, prije nego što se putnik obveže bilo kojim ugovorom o putovanju u paket aranžmanu ili bilo kojom odgovarajućom ponudom, organizator, kao i prodavatelj ako se paket aranžman prodaje putem prodavatelja, putniku pruže odgovarajuće standardne informacije putem odgovarajućeg obrasca kako je naveden u Prilogu I. dijelu A ili dijelu B, te sljedeće informacije ako su one relevantne za paket aranžman:

(a) glavne značajke usluga putovanja:

[...]

(g) informacija da putnik može raskinuti ugovor u bilo kojem trenutku prije početka paket aranžmana uz plaćanje primjerene naknade za raskid ugovora ili, prema potrebi, standardnih naknada za raskid ugovora koje zahtijeva organizator, u skladu s člankom 12. stavkom 1.;

[...]

3. Informacije iz stavaka 1. i 2. moraju se pružiti na jasan, razumljiv i lako uočljiv način. Kada se te informacije pružaju u pisanom obliku, one moraju biti čitljive.”

5. Člankom 12. stavcima 1. i 2. Direktive 2015/2302 određuje se:

„1. Države članice osiguravaju da putnik može raskinuti ugovor o putovanju u paket aranžmanu u bilo kojem trenutku prije početka paket aranžmana. Ako putnik raskine ugovor o putovanju u paket aranžmanu u skladu s ovim stavkom, putnik može biti dužan organizatoru platiti primjerenu naknadu za raskid ugovora koju se može opravdati. [...]

2. Ne dovodeći u pitanje stavak 1., putnik ima pravo raskinuti ugovor o putovanju u paket aranžmanu prije početka paket aranžmana bez plaćanja bilo kakve naknade za raskid ugovora u slučaju izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći, a koje su nastupile na odredištu ili u njegovoj neposrednoj blizini i koje znatno utječu na izvršenje paket aranžmana ili koje znatno utječu na prijevoz putnika na odredište. U slučaju raskida ugovora o putovanju u paket aranžmanu u skladu s ovim stavkom putnik ima pravo na puni povrat svih plaćanja izvršenih za paket aranžman, ali nema pravo na dodatnu odštetu.”

6. Člankom 23. Direktive 2015/2302, naslovljenim „Obvezujuća priroda Direktive”, u stavcima 2. i 3. određuje se:

„2. Putnici se ne mogu odreći prava koja su im dodijeljena nacionalnim mjerama kojima se prenosi ova Direktiva.

3. Ugovorni aranžmani ili izjave putnika koji predstavljaju izravno ili neizravno odricanje od prava koja se putnicima dodjeljuju na temelju ove Direktive ili predstavljaju ograničavanje tih prava odnosno kojima se nastoji zaobići primjena ove Direktive, nisu obvezujući za putnika.”

7. U članku 24. te direktive, naslovljenom „Izvršavanje”, navodi se:

„Države članice osiguravaju postojanje odgovarajućih i djelotvornih sredstava za osiguravanje poštovanja ove Direktive.”

8. U dijelu A Priloga I. Direktivi 2015/2302, naslovljenom „Obrazac sa standardnim informacijama za ugovore o putovanju u paket aranžmanu kad je moguća upotreba poveznica”, u tekstualnom okviru propisuje se sadržaj tog obrasca i navodi se da će klikom na poveznicu putnik dobiti sljedeće informacije:

„Najvažnija prava u skladu s Direktivom (EU) 2015/2302

[...]

– Putnici mogu raskinuti ugovor bez plaćanja bilo kakve naknade za raskid ugovora prije početka paket aranžmana u slučaju izvanrednih okolnosti, primjerice ako na odredištu postoje ozbiljni sigurnosni problemi koji bi mogli utjecati na paket aranžman.

[...]”

9. U dijelu B Priloga I. Direktivi 2015/2302, naslovljenom „Obrazac sa standardnim informacijama za ugovor o putovanju u paket aranžmanu u situacijama koje nisu situacije obuhvaćene dijelom A”, u tekstualnom okviru propisuje se sadržaj tog obrasca, nakon čega slijede ista najvažnija prava iz te direktive kao ona propisana u dijelu A Priloga I. toj direktivi.

Španjolsko pravo

Opći zakon o zaštiti potrošača i korisnika

10. Članci 5. i 12. Direktive 2015/2302 preneseni su u španjolsko pravo člancima 153. i 160. Real Decreta Legislativo 1/2007 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias (Kraljevska zakonodavna uredba br. 1/2007 o odobravanju konsolidiranog teksta Općeg zakona o zaštiti potrošača i korisnika i drugih dodatnih zakona, u daljnjem tekstu: Opći zakon o zaštiti potrošača i korisnika) od 16. studenoga 2007. (BOE br. 287 od 30. studenoga 2007., str. 49181.).

Zakon o građanskom postupku

11. Člankom 216. Leya 1/2000 de Enjuiciamiento Civil (Zakon 1/2000 o građanskom postupku) od 7. siječnja 2000. (BOE br. 7 od 8. siječnja 2000., str. 575., u daljnjem tekstu: LEC) određuje se sljedeće:

„Građanski sudovi odlučuju o predmetima na temelju činjenica, dokaza i navoda stranaka, osim ako zakonski nije drukčije propisano za posebne slučajeve.”

12. U skladu s člankom 218. stavkom 1. LEC-a:

„Sudske odluke moraju biti jasne i precizne te moraju odgovarati zahtjevima i ostalim navodima stranaka koji su pravodobno podneseni tijekom postupka. One moraju sadržavati potrebna utvrđenja, odluku na štetu ili u korist tuženika te se njima moraju riješiti sva sporna pitanja koja čine predmet spora.

Sud odlučuje u granicama zahtjeva te uvažavajući samo činjenične i pravne elemente koje su stranke htjele istaknuti, a u skladu s odredbama primjenjivima na slučaj, čak i kada ih stranke postupka nisu pravilno navele.”

13. Članak 412. stavak 1. LEC-a glasi kako slijedi:

„Kada se predmet postupka utvrdi u osnovnom zahtjevu, u odgovoru na zahtjev i, eventualno, u protuzahtjevu, stranke ga ne mogu naknadno mijenjati.”

Činjenično stanje, postupak i prethodna pitanja

14. Tužitelj je 10. listopada 2019. s tuženikom, društvom Tuk Tuk Travel SL, ugovorio putovanje u paket aranžmanu za Vijetnam i Kambodžu za dvije osobe, s polaskom iz Madrida (Španjolska) 8. ožujka 2020. i povratkom 24. ožujka 2020.

15. Tužitelj je u trenutku potpisivanja ugovora uplatio 2402 eura, a ukupni je trošak putovanja iznosio 5208 eura. U općim uvjetima ugovora navodila se mogućnost „otkazivanja putovanja prije njegova početka uz plaćanje naknade za raskid ugovora”. Nisu bile uključene ugovorne ni predugovorne informacije o mogućnosti otkazivanja putovanja u slučaju izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći, a koje su nastupile na odredištu putovanja ili u njegovoj neposrednoj blizini i koje znatno utječu na izvršenje paket aranžmana.

16. Tužitelj je 12. veljače 2020. obavijestio tuženika o svojoj odluci da odustaje od odlaska na putovanje zbog širenja bolesti COVID-19 u Aziji i zatražio povrat iznosa koji mu pripadaju jer nije oputovao.

17. Tuženik je 14. veljače 2020. odgovorio tužitelju i obavijestio ga da će mu, nakon odbijanja troškova otkazivanja, vratiti iznos od 81 eura. Tužitelj je osporio izračun troškova otkazivanja. Naposljetku, tuženik je obavijestio tužitelja da će mu vratiti iznos od 302 eura.

18. Tužitelj je odlučio podnijeti tužbu sudu koji je uputio zahtjev i iznijeti svoje argumente, što na temelju nacionalnog postupovnog prava može učiniti bez odvjetnika. Tvrdio je da je njegova odluka o otkazivanju putovanja posljedica više sile, odnosno zabrinjavajućeg razvoja zdravstvene situacije zbog bolesti COVID-19. Zahtijevao je dodatni povrat u iznosu od 1500 eura, pri čemu je pristao na to da agencija zadrži 601 euro na ime troškova obrade.

19. Tuženik je tvrdio da u trenutku raskida ugovora tužiteljeva odluka da otkáže putovanje nije bila opravdana. U veljači 2020. moglo se normalno putovati u odredišne zemlje. Stoga se, prema tuženikovu mišljenju, tužitelj nije mogao pozvati na višu silu kako bi raskinuo ugovor. Osim toga, tuženik je naveo da je tužitelj prihvatio opće uvjete ugovora koji se odnose na troškove obrade u

slučaju prijevremenog raskida paket aranžmana (15 % ukupnog iznosa putovanja) te da je svaki od njegovih pružatelja usluga naplatio troškove otkazivanja. Usto, budući da nije ugovorio policu osiguranja, tužitelj je preuzeo rizike povezane s otkazivanjem.

20. Budući da stranke nisu zatražile usmenu raspravu, 22. lipnja 2021. počelo je vijećanje o predmetu. Međutim, sud koji je uputio zahtjev 15. rujna 2021. donio je odluku (u daljnjem tekstu: odluka od 15. rujna 2021.) kojom je pozvao stranke da u roku od deset dana podnesu svoja očitovanja o sljedećim pitanjima: prvo, o pitanju može li se zdravstvena situacija koju potrošač navodi smatrati izvanrednim rizikom koji se nije mogao izbjeći u smislu članka 160. stavka 2. Općeg zakona o zaštiti potrošača i korisnika; drugo, o pravnim posljedicama propusta organizatora putovanja da potrošača obavijesti o njegovu pravu na raskid ugovora bez plaćanja naknade za raskid ugovora i, točnije, o pitanju protivi li se nepostojanje (prema mišljenju suda koji je uputio zahtjev) obveze pružanja takvih informacija na temelju Direktive 2015/2302 članku 169. stavku 1. i članku 169. stavku 2. točki (a) UFEU-a; treće, o pitanju može li sud po službenoj dužnosti obavijestiti potrošača o opsegu njegovih prava kada iz zahtjeva proizlazi da ih potrošač nije svjestan; i, četvrto, o pitanju zahtijeva li se u svrhu zaštite potrošača da sud tuženiku naloži da potrošaču dodijeli puni povrat izvršenih plaćanja, zanemarujući pritom načelo dispozitivnosti i načelo *ne ultra petita*, u okolnostima u kojima potrošač nije bio obaviješten o opsegu svojih prava. Naposljetku, sud koji je uputio zahtjev pozvao je stranke da iznesu argumente o nužnosti upućivanja zahtjeva za prethodnu odluku.

21. Tužitelj nije podnio očitovanja. Tuženik je ponovio svoje stajalište o nepostojanju izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći i koje bi opravdale raskid ugovora. Kad je riječ o ostalim aspektima, smatrao je da nije potrebno uputiti zahtjev za prethodnu odluku jer tužitelj nije podnio nikakva očitovanja o pitanjima koja je sud koji je uputio zahtjev postavio u odluci od 15. rujna 2021.

22. Sud koji je uputio zahtjev, kao prvo, dvoji o valjanosti članka 5. Direktive 2015/2302. Konkretno, tvrdi da se ni u toj direktivi ni u španjolskom zakonodavstvu kojim se prenosi ta direktiva među obveznim informacijama koje organizatori moraju pružiti putnicima ne navodi pravo na raskid ugovora o putovanju u paket aranžmanu bez plaćanja naknade za raskid u slučaju izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći. Zbog nepostojanja takvog zahtjeva, tužitelj nije znao da ima pravo na puni povrat izvršenih plaćanja. Na temelju tih razmatranja sud koji je uputio zahtjev pita jesu li minimalne informacije koje su tužitelju pružene na temelju Direktive 2015/2302 nedostatne s obzirom na članak 169. UFEU-a, u vezi s člankom 114. UFEU-a.

23. Kao drugo, sud koji je uputio zahtjev pita može li se na temelju prava Unije u presudi po službenoj dužnosti dodijeliti puni povrat svih plaćanja koja je potrošač izvršio, a koja premašuju iznos njegova zahtjeva. Sud koji je uputio zahtjev objašnjava da bi takva dodjela po službenoj dužnosti bila protivna temeljnom načelu španjolskog postupovnog prava, odnosno da odluka sadržana u izreci presude mora odgovarati zahtjevima istaknutima u tužbi (članak 218. stavak 1. LEC-a).

24. U tim je okolnostima Juzgado de Primera Instancia n° 5 de Cartagena (Prvostupanjski sud br. 5 u Cartageni, Španjolska) odlučio prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:

- „1. Treba li članak 169. stavak 1., članak 169. stavak 2. točku (a) i članak 114. stavak 3. UFEU-a tumačiti na način da im se protivi članak 5. [Direktive 2015/2302] jer se u tom članku, među predugovornim informacijama koje obvezno treba pružiti putniku, ne nalazi pravo koje mu se priznaje člankom 12. te direktive na raskid ugovora prije početka paket aranžmana i puni povrat izvršenih plaćanja u slučaju nastanka izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći i koje znatno utječu na izvršenje paket aranžmana?
2. Protivi li se člancima 114. i 169. UFEU-a, kao i članku 15. Direktive 2015/2302, primjena načela dispozitivnosti i načela prema kojem sudske odluke moraju odgovarati zahtjevima stranaka iz članka 216. i članka 218. stavka 1. [LEC-a], ako bi se tim postupovnim načelima mogla onemogućiti potpuna zaštita potrošača u svojstvu tužitelja?”

25. Češka, španjolska i finska vlada, Vijeće Europske unije, Europski parlament i Europska komisija podnijeli su pisana očitovanja. Španjolska i finska vlada, Parlament i Komisija bili su zastupani na raspravi održanoj 12. siječnja 2022.

Ocjena

Uvodna razmatranja

26. Uvodno, češka vlada ističe da se zahtjev za prethodnu odluku implicitno temelji na pretpostavci da je u okolnostima konkretnog slučaja tužitelj imao pravo raskinuti ugovor zbog izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći, a koje su nastupile na odredištu putovanja, u skladu s člankom 12. stavkom 2. Direktive 2015/2302. Međutim, češka vlada smatra da je ta pretpostavka pogrešna. Prema njezinu mišljenju, postojanje izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći treba se ocijeniti u vrijeme raskida paket aranžmana. Sama opasnost nastanka takvih okolnosti u budućnosti ne može dovesti do ostvarivanja prava putnika na raskid paket aranžmana.

27. Međutim, pitanja koja je postavio sud koji je uputio zahtjev ne odnose se na pitanje je li u okolnostima konkretnog slučaja tužitelj imao pravo raskinuti ugovor bez plaćanja bilo kakve naknade za raskid ugovora u skladu s člankom 12. stavkom 2. Direktive 2015/2302. Stoga se to pitanje neće ispitati u okviru ovog predmeta. Sud se treba izjasniti u pogledu činjeničnih i pravnih razmatranja koja su izložena u odluci kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku¹².

Prvo pitanje

28. Prvim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita o valjanosti članka 5. Direktive 2015/2302 s obzirom na članak 169. stavak 1. i članak 169. stavak 2. točku (a) UFEU-a, u vezi s člankom 114. stavkom 3. UFEU-a. Iz odluke kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku proizlazi da sumnje

¹² Vidjeti u tom smislu presudu od 5. ožujka 2015., Statoil Fuel & Retail (C-553/13, EU:C:2015:149, t. 33.).

suda koji je uputio zahtjev u pogledu valjanosti te odredbe proizlaze iz pretpostavke da se u toj odredbi među obveznim predugovornim informacijama koje treba pružiti putnicima ne nalazi pravo iz članka 12. stavka 2. te direktive.

29. U tom pogledu valja napomenuti, kao što su to istaknule češka i finska vlada te Vijeće, Parlament i Komisija u svojim pisanim očitovanjima, da je pretpostavka na kojoj se temelje sumnje suda koji je uputio zahtjev u pogledu valjanosti članka 5. Direktive 2015/2302 pogrešna.

30. Naime, članak 5. Direktive 2015/2302, kojim se uređuje obveza pružanja predugovornih informacija, treba tumačiti s obzirom na sadržaj obrasca sa standardnim informacijama iz Priloga I. dijela A i dijela B. Konkretnije, u skladu s prvom rečenicom članka 5. stavka 1. Direktive 2015/2302, organizator bi putniku trebao pružiti standardne informacije putem odgovarajućeg obrasca kako je naveden u Prilogu I. dijelu A ili dijelu B i informacije navedene u toj odredbi ako su one relevantne za paket aranžman.

31. U obrascu sa standardnim informacijama, koji je naveden u dijelu A i dijelu B Priloga I. Direktivi 2015/2302, navode se najvažnija prava o kojima treba obavijestiti putnike. Ta prava uključuju, u skladu sa sedmom alinejom dijela A i dijela B tog priloga, pravo putnika da „raskin[u] ugovor bez plaćanja bilo kakve naknade za raskid ugovora prije početka paket aranžmana u slučaju izvanrednih okolnosti, primjerice ako na odredištu postoje ozbiljni sigurnosni problemi koji bi mogli utjecati na paket aranžman”. Iako točna odredba Direktive 2015/2302 kojom se dodjeljuje to pravo, odnosno njezin članak 12. stavak 2., nije izričito navedena u tekstu obrasca sa standardnim informacijama, jasno je da se u tom obrascu mora navesti sadržaj tog prava.

32. Osim toga, Komisija je istaknula da su članak 5. stavak 1. Direktive 2015/2302 i Prilog I. tog direktivi pravilno preneseni u španjolsko pravo i, konkretnije, u Opći zakon o zaštiti potrošača i korisnika.

33. Iz prethodnih razmatranja proizlazi da se u članku 5. Direktive 2015/2302 među obveznim predugovornim informacijama koje treba pružiti putnicima nalazi pravo, koje je putnicima dodijeljeno člankom 12. stavkom 2. te direktive, na raskid ugovora prije početka paket aranžmana i na puni povrat izvršenih plaćanja u slučaju nastanka izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći i koje znatno utječu na izvršenje paket aranžmana. Stoga je suprotna pretpostavka, na kojoj se temelje sumnje suda koji je uputio zahtjev u pogledu valjanosti članka 5. Direktive 2015/2302, zapravo pogrešna.

34. U tim okolnostima, prilikom ispitivanja prvog pitanja nije utvrđeno ništa što bi moglo utjecati na valjanost članka 5. Direktive 2015/2302.

Drugo pitanje

35. Uvodno valja podsjetiti na to da je, u okviru postupka suradnje između nacionalnih sudova i Suda uspostavljene člankom 267. UFEU-a, na Sudu da sudu koji je uputio zahtjev pruži koristan odgovor koji će mu omogućiti da riješi spor koji se pred njim vodi i da će u tom smislu Sud prema potrebi preoblikovati pitanja koja su mu upućena. Kako bi pružio takav koristan odgovor, Sud može uzeti u obzir odredbe prava Unije koje nacionalni sud nije naveo u svojem pitanju¹³.

¹³ Presuda od 9. rujna 2021., LatRailNet i Latvijas dzelzceļš (C-144/20, EU:C:2021:717, t. 29. i navedena sudska praksa)

36. Na temelju te sudske prakse valja istaknuti, kao što su to španjolska i finska vlada te Komisija u biti istaknule u svojim pisanim očitovanjima, da iz konteksta drugog pitanja proizlazi da sud koji je uputio zahtjev traži tumačenje članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302 i da se upućivanje u tom pitanju na članak 15. te direktive može pripisati tipografskoj pogrešci.

37. S obzirom na ta razmatranja, drugo prethodno pitanje valja preoblikovati na način da tim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302, s obzirom na članke 114. i 169. UFEU-a, tumačiti na način da mu se protivi primjena načela nacionalnog sudskog postupka u skladu s kojima nacionalni sud koji odlučuje u sporu ne može po službenoj dužnosti dodijeliti potrošaču puni iznos povrata na koje ima pravo u okolnostima u kojima je potrošač zahtijevao manje.

38. Kako bi se odgovorilo na to pitanje, potrebno je iznijeti određena očitovanja u pogledu njegova opsega. Kao što je to već navedeno¹⁴, sud koji je uputio zahtjev odlukom od 15. rujna 2021. pozvao je stranke da iznesu svoja očitovanja o određenim pitanjima. Među tim pitanjima bilo je ono ima li taj sud ovlasti, s jedne strane, po službenoj dužnosti obavijestiti potrošača o opsegu njegovih prava i, s druge strane, dodijeliti mu iznos koji premašuje *petitum*. Potrošač nije dostavio očitovanja o tim pitanjima. Na raspravi je španjolska vlada tvrdila da je, prema njezinu shvaćanju te odluke, sud koji je uputio zahtjev obavijestio potrošača o njegovim pravima. Međutim, potrošač je ostao pasivan. Prema mojem mišljenju, iz odluke od 15. rujna 2021., kako ju je iznio sud koji je uputio zahtjev, i spisa kojim Sud raspolaze ne može se zaključiti da je nacionalni sud doista obavijestio potrošača o njegovim pravima.

39. Uzimajući u obzir ta razmatranja, moja analiza ima sljedeću strukturu. Kao prvo, uvodno ću predstaviti najvažnije elemente obveze nacionalnih sudova da po službenoj dužnosti primijene odredbe zakonodavstva Unije o zaštiti potrošača. Kao drugo, analizirat ću pitanje ima li nacionalni sud obvezu po službenoj dužnosti primijeniti članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302. Naposljetku, analizirat ću pitanje treba li nacionalni sud imati ovlasti dodijeliti iznos koji je veći od onoga koji potrošač potražuje u tužbi.

(a) Obveza nacionalnih sudova da po službenoj dužnosti primijene odredbe prava Unije o zaštiti potrošača

40. Sud je već u više navrata definirao način na koji nacionalni sudovi trebaju osigurati zaštitu prava potrošača koja proizlaze iz zakonodavstva Unije o zaštiti potrošača i utjecaj tog zakonodavstva na ovlasti sudova da po službenoj dužnosti primjenjuju odredbe prava Unije o zaštiti potrošača.

41. Najvažniji smjer te sudske prakse odnosi se na Direktivu 93/13¹⁵. Nacionalni sud mora po službenoj dužnosti procijeniti nepoštenost ugovorne odredbe koja ulazi u područje primjene Direktive 93/13 i time ispraviti neravnotežu između potrošača i prodavatelja robe ili pružatelja usluga ako raspolaze potrebnim pravnim i činjeničnim elementima¹⁶.

¹⁴ Točka 20. ovog mišljenja

¹⁵ Direktiva Vijeća od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima [odredbama] u potrošačkim ugovorima (SL 1993., L 95, str. 29.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 15., svezak 12., str. 24.). Za sustavan prikaz tog smjera sudske prakse vidjeti Obavijest Komisije – Smjernice za tumačenje i primjenu Direktive Vijeća 93/13/EEZ o nepoštenim uvjetima [odredbama] u potrošačkim ugovorima (SL 2019., C 323, str. 4.), odjeljak 5.

¹⁶ Presuda od 17. svibnja 2022., Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394, t. 37. i navedena sudska praksa)

42. Načelo kontrole po službenoj dužnosti nepoštenih ugovornih odredaba temelji se na kombinaciji elemenata koji u biti proizlaze iz sustava zaštite uspostavljenog Direktivom 93/13, iz obvezujuće prirode predmetnih odredaba, prirode i važnosti javnog interesa koji predstavlja zaštita potrošača i iz razmatranja djelotvornosti.

43. Konkretnije, u skladu s ustaljenom sudskom praksom, Sud je naglasio prirodu i važnost javnog interesa na kojem se temelji zaštita potrošača, koji se nalaze u podređenom položaju u odnosu na prodavatelje robe ili pružatelje usluga u pogledu pregovaračke moći i razine informiranosti¹⁷. Naglasio je i da je članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 odredba s obvezujućim učinkom kojoj je cilj zamijeniti formalnu ravnotežu koju ugovor uspostavlja između prava i obveza suugovaratelja stvarnom ravnotežom koja će između njih ponovno uspostaviti jednakost¹⁸. Ta se odredba smatra ekvivalentnom nacionalnim pravilima koja unutar nacionalnog pravnog poretka imaju status pravnih pravila javnog poretka¹⁹.

44. Usto, Direktivom 93/13 državama članicama nalaže se, kao što to proizlazi iz njezina članka 7. stavka 1. u vezi s njezinom uvodnom izjavom 24., da osiguraju odgovarajuća i djelotvorna sredstva za sprečavanje stalnog korištenja nepoštenih odredaba u ugovorima koje prodavatelji robe ili pružatelji usluga sklapaju s potrošačima²⁰.

45. Razmatranja koja opravdavaju pozitivnu intervenciju nacionalnog suda kako bi se ispravila neravnoteža između potrošača i trgovca nisu ograničena na Direktivu 93/13. Sud je, na temelju načela djelotvornosti i bez obzira na suprotna nacionalna pravna pravila, zahtijevao da nacionalni sudovi po službenoj dužnosti primijene određene odredbe sadržane u direktivama Unije u području zaštite potrošača. Taj je zahtjev opravdan stajalištem da se sustav zaštite uspostavljen tim direktivama temelji na ideji da se potrošač nalazi u slabijem položaju u odnosu na prodavatelja robe ili pružatelja usluga, u pogledu pregovaračke snage i u pogledu razine obaviještenosti, i da postoji nezanemariv rizik da se osobito zbog neznanja potrošač ne pozove na pravno pravilo namijenjeno svojoj zaštiti²¹.

¹⁷ Presuda od 4. lipnja 2020., Kancelaria Medius (C-495/19, EU:C:2020:431, t. 30. i navedena sudska praksa). Vidjeti mišljenje nezavisnog odvjetnika A. Saggia u spojenim predmetima Océano Grupo Editorial i Salvat Editores (C-240/98 do C-244/98, EU:C:1999:620, t. 26.), koji ističe da se Direktivom 93/13 štite interesi koji su dio „ekonomske javne politike” i stoga „nadilaze posebne interese dotičnih stranaka”. Kao što je navedeno u literaturi, znatna neravnoteža u ugovornom odnosu koja proizlazi iz primjene nepoštenih ugovornih odredaba ne utječe samo na privatnu sferu potrošača, nego „ugrožava [...] pravni i gospodarski poredak u cjelini”; vidjeti Podimata, E., „Standard Contract Terms and Rules on Procedure”, u *Essays in Honour of Konstantinos D. Kerameus*, Ant. N. Sakkoulas; Bruylant, Atena, Bruxelles, 2009., str. 1079.-1093.

¹⁸ Presuda od 17. svibnja 2022., Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394, t. 36. i navedena sudska praksa)

¹⁹ Presuda od 17. svibnja 2022. Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, t. 24.). Vidjeti Fekete, B. i Mancaloni, A. M., „Application of Primary and Secondary EU Law on the National Courts’ Own Motion”, u Hartkamp, A., Sieburgh, C. i Devroe, W. (urednici), *Cases, Materials and Text on European Law and Private Law*, Hart Publishing, Oxford i Portland, Oregon, 2017., str. 440., koji ističu da je „pitanje statusa pravila o potrošačkim ugovorima, bilo da su ona samo obvezujuća ili da je riječ o pravilima javne politike, značajno pitanje osobito u nizozemskom pravu, koje tradicionalno dopušta primjenu po službenoj dužnosti samo za pravila javne politike, a ne za obvezujuća pravila (neovisno o tome imaju li „samo” zaštitnu svrhu)”.

²⁰ Presuda od 17. svibnja 2022., Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394, t. 36. i navedena sudska praksa)

²¹ Presuda od 4. lipnja 2015., Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, t. 42. i navedena sudska praksa)

46. Konkretnije, Sud je imao priliku odlučiti o primjeni sudova po službenoj dužnosti određenih odredaba Direktive 1999/44/EZ²² (presude Duarte Hueros²³ i Faber²⁴) i Direktive 87/102/EEZ²⁵ (presuda Rampion i Godard²⁶). Osim toga, Sud je u više navrata podsjetio na obvezu nacionalnih sudova da po službenoj dužnosti ispituju povrede određenih odredaba zakonodavstva Unije o zaštiti potrošača, osobito u odnosu na Direktivu 85/577/EEZ²⁷ (presuda Martín Martín²⁸) i Direktivu 2008/48/EZ²⁹ (presude Radlinger i Radlingerová³⁰ i OPR-Finance³¹).

47. Kad je riječ o izvršavanju sudova te obveze pozitivne intervencije, ona ovisi o dostupnosti svih pravnih i činjeničnih elemenata potrebnih za tu zadaću³².

48. Usto, kad nacionalni sud po službenoj dužnosti utvrdi povredu određenih obveza predviđenih zakonodavstvom Unije o zaštiti potrošača, dužan je poduzeti sve mjere koje proizlaze iz nacionalnog prava, bez čekanja da potrošač podnese takav zahtjev, pri čemu mora poštovati načelo kontradiktornosti, a sankcije predviđene nacionalnim pravom moraju biti učinkovite, proporcionalne i odvraćajuće³³.

49. Kad nacionalni sudovi po službenoj dužnosti primjenjuju pravo Unije o zaštiti potrošača, to može utjecati na nacionalno postupovno pravo. Na temelju načela nacionalne postupovne autonomije, u nedostatku propisa Unije, postupovna pravila čiji je cilj osigurati očuvanje prava koja potrošači imaju na temelju prava Unije dio su nacionalnog pravnog poretka država članica, pri čemu se tim pravilima moraju poštovati načelo ekvivalentnosti i načelo djelotvornosti³⁴. Kad je riječ o načelu djelotvornosti, Sud je ipak zaključio da poštovanje tog načela ne može u cijelosti nadoknaditi potpunu pasivnost potrošača³⁵.

50. Osim toga, obveza država članica da osiguraju djelotvornost prava koja pojedinci imaju na temelju prava Unije o zaštiti potrošača podrazumijeva zahtjev djelotvorne sudske zaštite, zajamčen člankom 47. Povelje Europske unije o temeljnim pravima, koji se primjenjuje, među ostalim, na utvrđivanje postupovnih pravila u vezi s tužbama utemeljenima na takvim pravima³⁶.

²² Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća od 25. svibnja 1999. o određenim aspektima prodaje robe široke potrošnje i o jamstvima za takvu robu (SL 1999., L 171, str. 12.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 15., svezak 22., str. 17. i ispravak SL 2017., L 153, str. 41.)

²³ Presuda od 3. listopada 2013., Duarte Hueros (C-32/12, EU:C:2013:637, t. 39.)

²⁴ Presuda od 4. lipnja 2015., Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, t. 56.)

²⁵ Direktiva Vijeća od 22. prosinca 1986. o usklađivanju zakona i drugih propisa država članica koji se odnose na kreditiranje potrošača (SL 1987., L 42, str. 48.)

²⁶ Presuda od 4. listopada 2007., Rampion i Godard (C-429/05, EU:C:2007:575, t. 65.)

²⁷ Direktiva Vijeća od 20. prosinca 1985. za zaštitu potrošača u pogledu ugovora sklopljenih izvan poslovnih prostorija (SL 1985., L 372, str. 31.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 15., svezak 13., str. 3.)

²⁸ Presuda od 17. prosinca 2009., Martín Martín (C-227/08, EU:C:2009:792, t. 29.)

²⁹ Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2008. o ugovorima o potrošačkim kreditima i stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 87/102/EEZ (SL 2008., L 133, str. 66.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 15., svezak 13., str. 58. i ispravak SL 2014., L 283, str. 66.)

³⁰ Presuda od 21. travnja 2016., Radlinger i Radlingerová (C-377/14, EU:C:2016:283, t. 67.)

³¹ Presuda od 5. ožujka 2020. OPR-Finance (C-679/18, EU:C:2020:167, t. 23.)

³² Vidjeti u tom smislu presudu od 5. ožujka 2020., OPR-Finance (C-679/18, EU:C:2020:167, t. 23. i navedenu sudsku praksu). Za okolnosti u kojima bi nacionalni sud mogao biti obavezan po službenoj dužnosti poduzeti mjere izvođenja dokaza kako bi nadopunio spis, vidjeti presudu od 11. ožujka 2020., Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, t. 35. do 38.).

³³ Vidjeti u tom smislu presudu od 5. ožujka 2020., OPR-Finance (C-679/18, EU:C:2020:167, t. 24. i navedenu sudsku praksu).

³⁴ Za pojedinosti vidjeti presudu od 17. svibnja 2022., Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, t. 22. i navedenu sudsku praksu).

³⁵ Vidjeti u tom smislu presudu od 17. svibnja 2022., Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, t. 28. i navedenu sudsku praksu).

³⁶ Vidjeti presudu od 17. svibnja 2022., Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, t. 29. i navedenu sudsku praksu).

51. Iz svih prethodnih razmatranja proizlazi da se zahtjev pozitivne intervencije nacionalnih sudova u potrošačkim sporovima, kao što je to prikladno primijećeno u akademskoj zajednici, razvio u „istinski europski sustav primjene po službenoj dužnosti”³⁷ koji u pravo Unije o zaštiti potrošača uvodi „sveobuhvatno postupovno sredstvo”³⁸.

(b) Ovlasti sudova po službenoj dužnosti u kontekstu Direktive 2015/2302

52. Sveobuhvatnost doktrine *ex officio* dovodi me do zaključka da su razlozi na kojima se temelji obveza nacionalnih sudova da po službenoj dužnosti primjenjuju pravo Unije o zaštiti potrošača jednako valjani u odnosu na Direktivu 2015/2302. Drukčije tumačenje, kao što je to Komisija istaknula na raspravi, dovelo bi do nedosljednosti u zaštiti potrošača.

53. Sve zainteresirane stranke koje su sudjelovale na raspravi priznale su da su nacionalni sudovi obvezni po službenoj dužnosti primijeniti članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302 i priznati pravo potrošača da raskine ugovor bez plaćanja naknade za raskid ugovora ako raspoložu pravnim i činjeničnim elementima potrebnima za tu zadaću. U tom pogledu, valja smatrati da je u načelu dužnost nacionalnog suda, kako bi utvrdio koja se pravna pravila primjenjuju na spor o kojem odlučuje, da pravno kvalificira činjenice i akte na koje se stranke pozivaju u potporu svojim zahtjevima³⁹. Stoga bi u glavnom postupku na nacionalnom sudu bilo da ispita mogu li se okolnosti na koje se tužitelj poziva kao temelj svojeg zahtjeva kvalificirati kao „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći” i koje dovode do ostvarivanja prava predviđenog člankom 12. stavkom 2. Direktive 2015/2302.

54. Osim toga, dijelovi A i B Priloga I. toj direktivi kvalificiraju pravo putnika da raskine ugovor u bilo kojem trenutku prije početka paket aranžmana bez plaćanja bilo kakve naknade za raskid ugovora kao „najvažnije pravo”. S obzirom na njegovu važnost, to je pravo dio predugovornih informacija koje organizator mora pružiti putniku u skladu s člankom 5. stavkom 1. Direktive 2015/2302⁴⁰. Iz uvodne izjave 26. Direktive 2015/2302 proizlazi da su takve predugovorne informacije „ključne informacije” koje bi trebale biti „obvezujuće”. Stoga je pravo na raskid ugovora bez plaćanja bilo kakve naknade za raskid ugovora u slučaju izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći značajno u sustavu Direktive 2015/2302. Ono pridonosi i ostvarenju cilja te direktive, koji se sastoji, kao što to proizlazi iz njezina članka 1., s obzirom na uvodne izjave 3.⁴¹ i 5., od ostvarivanja visoke i što jedinstvenije razine zaštite potrošača u vezi s ugovorima između putnika i trgovaca o putovanjima u paket aranžmanu.

55. Taj se cilj ne bi mogao djelotvorno ostvariti kada bi potrošač sam bio obvezan pozvati se na prava koja ima u odnosu na organizatora, osobito zbog nezanemarive opasnosti da možda nije upoznat sa svojim pravima ili da može naići na poteškoće u njihovu ostvarivanju⁴². Naime, iz sudske prakse Suda proizlazi da u postupcima u pogledu potrošačkog prava postoji nezanemariva

³⁷ Poillot, E., „L’encadrement procédural de l’action des consommateurs” u Sauphanor-Brouillaud, N. i dr., *Les contrats de consommation. Règles communes*, L. G. D.J, Pariz, 2013., str. 971. (u francuskom originalu *‘un véritable régime européen du relevé d’office’*).

³⁸ Micklitz, H., „Theme VIII. Unfair Contract Terms – Public Interest Litigation Before European Courts” u Terryn, E., Straetmans, G. i Colaert, V. (urednici), *op. cit.*, bilješka 4., str. 641.

³⁹ Presuda od 4. lipnja 2015., Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, t. 38.)

⁴⁰ Za pojedinosti vidjeti moj odgovor na prvo prethodno pitanje.

⁴¹ Ta uvodna izjava upućuje na odredbe UFEU-a na koje se odnosi drugo prethodno pitanje, odnosno na članak 169. stavak 1. UFEU-a i članak 169. stavak 2. točku (a) UFEU-a, iz kojih proizlazi da Unija treba, mjerama usvojenim na temelju članka 114. UFEU-a, doprinositi ostvarivanju visoke razine zaštite potrošača.

⁴² Vidjeti u tom smislu presudu od 4. listopada 2007., Rampion i Godard (C-429/05, EU:C:2007:575, t. 65.).

opasnost da se, osobito zbog *neznanja*, potrošač ne pozove na pravno pravilo namijenjeno njegovoj zaštiti⁴³. Ta se opasnost povećava u situacijama samozastupanja kao što je ona u glavnom postupku.

56. Osim toga, iz članka 23. Direktive 2015/2302, u vezi s njezinom uvodnom izjavom 46., proizlazi da su prava putnika navedena u toj direktivi *obvezujuća*. U tom pogledu važno je podsjetiti na to da je Sud u svojoj sudskoj praksi iz obvezujuće prirode odredaba direktiva Unije o zaštiti potrošača izveo zahtjev da ih sudovi primjenjuju po službenoj dužnosti. To se utvrđenje odnosi na članak 6. stavak 1. Direktive 93/13⁴⁴, ali i na druge odredbe prava Unije o zaštiti potrošača. Sud je u presudi Faber⁴⁵ istaknuo da pravilo o podjeli tereta dokazivanja predviđeno člankom 5. stavkom 3. Direktive 1999/44, u skladu s člankom 7. te direktive, ima obvezujuću narav kako za stranke, koje od njega ne mogu dogovorno odstupiti, tako i za države članice, koje moraju skrbiti za njegovo poštovanje. Sud je presudio da takvo pravilo sudovi moraju primjenjivati po službenoj dužnosti i kada se potrošač koji bi se njime mogao koristiti na njega nije izričito pozvao.

57. Stoga po analogiji valja priznati da obvezujuća priroda prava putnika iz članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302, s obzirom na njezin članak 23., zahtijeva da nacionalni sudovi priznaju to pravo po službenoj dužnosti i o tome propisno obavijeste potrošača, iako se potrošač koji bi se njime mogao koristiti na njega nije izričito pozvao.

58. Osim toga, u predmetu u glavnom postupku organizator je *povrijedio svoju obvezu* obavješćivanja potrošača o njegovu pravu na raskid ugovora. Činjenica da je nacionalni sud po službenoj dužnosti priznao pravo dodijeljeno potrošaču stoga bi predstavljala *odgovarajuće i djelotvorno* sredstvo za osiguranje usklađenosti s Direktivom 2015/2302, kako se zahtijeva njezinim člankom 24.

59. Slažem se s finskom vladom, koja je na raspravi istaknula da bi nacionalni sud trebao obavijestiti potrošača o njegovim pravima čim posumnja da on iz neznanja ne zahtijeva svoja prava u potpunosti. U tu bi svrhu trebao biti dovoljan „i najmanji pokazatelj”⁴⁶. Takav pokazatelj trebao bi se smatrati očitim u okolnostima, kao što su one u predmetu u glavnom postupku, kada je organizator povrijedio svoju predugovornu obvezu obavješćivanja ili ako pružene informacije nisu dane na „jasan, razumljiv i lako uočljiv način”, kako se to zahtijeva člankom 5. stavkom 3. Direktive 2015/2302.

60. Finska vlada na raspravi je pravilno istaknula i da je činjenica da nacionalni sud obavješćuje potrošača o njegovim pravima mjera upravljanja postupkom. Riječ je o posebnom postupovnom koraku koji je upućen objema strankama i koji se provodi u skladu s formalnim zahtjevima koji su u tom pogledu predviđeni nacionalnim postupovnim pravilima⁴⁷. Kao što je to već istaknuto⁴⁸, kad nacionalni sud po službenoj dužnosti istakne tužbeni razlog, on mora postupati u skladu s načelom kontradiktornosti i pozvati obje stranke da podnesu očitovanja o ocjeni suda.

⁴³ Presuda od 5. ožujka 2020., OPR-Finance (C-679/18, EU:C:2020:167, t. 22. i navedena sudska praksa)

⁴⁴ Vidjeti točku 43. ovog mišljenja.

⁴⁵ Presuda od 4. lipnja 2015., Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, t. 55.)

⁴⁶ Vidjeti u tom smislu, Werbrouck, J. i Dauw, E., *op. cit.*, bilješka 10., str. 330.

⁴⁷ Vidjeti u tom smislu presudu od 21. veljače 2013., Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88, t. 31.).

⁴⁸ Točka 48.

61. Iz prethodno navedenog proizlazi da se djelotvorna zaštita potrošača može postići samo ako je nacionalni sud obvezan, kada raspolaže pravnim i činjeničnim elementima potrebnima za tu zadaću, po službenoj dužnosti primijeniti članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302 i propisno obavijestiti potrošača o njegovu pravu na raskid ugovora bez plaćanja bilo kakve naknade za raskid ugovora, koje je predviđeno tom odredbom, pod uvjetom da se uvijek poštuje načelo kontradiktornosti.

(c) *Ograničenja ovlasti sudova po službenoj dužnosti: načelo ne ultra petita*

62. Sljedeće je pitanje podrazumijeva li obveza nacionalnog suda da po službenoj dužnosti primijeni članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302 i da propisno obavijesti potrošača o njegovim pravima koja iz njega proizlaze također obvezu nacionalnog suda da po službenoj dužnosti dodijeli puni povrat koji premašuje iznos koji potrošač zahtijeva. Sud koji je uputio zahtjev u biti pita bi li primjena načela dispozitivnosti i načela *ne ultra petita* u takvim okolnostima bila protivna djelotvornoj zaštiti potrošača.

63. U tom pogledu valja pojasniti da sud primjenjuje pravo po službenoj dužnosti *u okviru svojih nadležnosti* i u granicama predmeta spora koji se pred njim vodi. Stoga je važno razlikovati dva različita aspekta sudskih ovlasti. Jedna je stvar priznati ovlast suda da po službenoj dužnosti primijeni odredbe namijenjene zaštiti potrošača i da propisno *obavijesti* potrošača o njegovim pravima koja iz njih proizlaze. Sasvim je druga stvar priznati ovlast suda, *nakon što je potrošač propisno obaviješten*, da prekorači granice predmeta spora i da po službenoj dužnosti *dodijeli* više od onoga što je potrošač potraživao.

64. Sve su zainteresirane stranke naglasile važnost temeljnog načela dispozitivnosti⁴⁹. Treba istaknuti da doktrina primjene prava o zaštiti potrošača po službenoj dužnosti uključuje samo *nužne* prilagodbe tog načela kako bi se ispravila neravnoteža između potrošača i poslovnog subjekta. Svrha joj nije zanemariti temeljna načela građanskog spora ili uspostaviti „paternalistički” sud⁵⁰. Kao što je Sud presudio u predmetu Lintner⁵¹, djelotvornost zaštite koju bi predmetni nacionalni sud trebao dodijeliti potrošaču intervencijom po službenoj dužnosti „ne može dovesti do toga da se zanemare ili da se prekorače granice predmeta spora, kako su ga stranke odredile svojim zahtjevima, koji se tumače s obzirom na razloge na koje se one pozivaju, tako da navedeni nacionalni sud nije obvezan proširiti spor izvan zahtjeva i razloga koji su mu izneseni”. U suprotnom bi se povrijedilo načelo *ne ultra petita* jer bi se sucu omogućilo da zanemari ili prekorači granice predmeta spora koje se određuju zahtjevima i razlozima stranaka⁵².

65. Valja istaknuti i da je Sud osobitu važnost pridao volji koju je potrošač izrazio u postupku. U vezi s obvezom nacionalnog suda da izuzme iz primjene, ako je potrebno i po službenoj dužnosti, nepoštene odredbe u skladu s člankom 6. stavkom 1. Direktive 93/13, Sud je precizirao da

⁴⁹ Za detaljnu usporednu analizu vodećih načela građanskog postupka i učinka prava Unije o zaštiti potrošača vidjeti Hess, B. i Law, S. (urednici), *Implementing EU Consumer Rights by National Procedural Law: Luxembourg Report on European Procedural Law, Volume II*, Beck, Hart, Nomos, 2019.

⁵⁰ Vidjeti Beka, A., *The Active Role of Courts in Consumer Litigation, Applying EU Law of the National Courts' Own Motion*, Intersentia, Cambridge, Antwerpen, Chicago, 2018., str. 354., u kojem se navodi da aktivni sud za zaštitu potrošača „nije paternalistički sud” i da „djeluje u okviru građanskog prava, iako se prilagođava posebnostima potrošačkih sporova”.

⁵¹ Presuda od 11. ožujka 2020., Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, t. 30.)

⁵² Presuda od 11. ožujka 2020., Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, t. 31.)

nacionalni sud nije obavezan izuzeti iz primjene predmetnu odredbu ako potrošač, nakon što ga je navedeni sud o tome obavijestio, ne namjerava isticati njezinu nepoštenost ili neobvezujuću narav, čime daje slobodan i informiran pristanak na dotičnu odredbu⁵³.

66. Stoga sustav zaštite uspostavljen pravom Unije o zaštiti potrošača koji je uveden u korist potrošača ne može ići tako daleko da je za njih obvezujući. Stoga, kada potrošač preferira da se ne pozove na taj sustav zaštite, on se ne primjenjuje⁵⁴. Potrošač se može protiviti primjeni prava po službenoj dužnosti u svojem slučaju⁵⁵.

67. Ista razmatranja trebala bi prevladati u kontekstu sustava zaštite predviđenog Direktivom 2015/2302. Stoga, ako se potrošač, nakon što ga je sud propisno obavijestio o njegovim pravima i postupovnim sredstvima za njihovo ostvarivanje, ne želi pozvati na tu zaštitu, načelo djelotvornosti ne može se rastegnuti toliko da obveže nacionalni sud da proširi zahtjev i povrijedi načelo *ne ultra petita*.

68. Na raspravi su istaknuta pitanja i napomene sastava suda u pogledu valjanih razloga kojima se može objasniti potrošačeva odluka da potražuje manje od onoga na što ima pravo. Naime, ta se odluka, ovisno o pravnom sustavu, može pripisati razmatranjima povezanim s primjenjivim postupkom⁵⁶. Ne može se isključiti ni da su uključena osobna razmatranja⁵⁷. U takvim okolnostima, ako potrošač ostane pasivan nakon što ga je nacionalni sud obavijestio o njegovim pravima i sredstvima za ostvarivanje tih prava, razumno je zaključiti da je donio slobodnu i informiranu odluku da ostane pri prvotnom zahtjevu.

69. Međutim, u predmetu u glavnom postupku, kao što je to Komisija istaknula na raspravi, ne može se smatrati da je potrošač, koji nije podnio očitovanja u vezi s pitanjima koja je postavio nacionalni sud, izrazio slobodnu i informiranu odluku da ostane pri prvotnom zahtjevu. Kao što je to prethodno navedeno⁵⁸, iz spisa ne proizlazi jasno je li sud koji je uputio zahtjev potrošaču objasnio njegova prava i postupovna sredstva kojima raspolaže za njihovo ostvarivanje.

70. Važno je istaknuti i da iz sudske prakse Suda proizlazi da nacionalni sudovi nemaju opću obvezu prekoračiti okvir spora i dodijeliti više ili nešto drukčije od onoga što se tražilo. To se konkretnije odnosi na pravo potrošača na povrat neosnovano plaćenih iznosa na temelju

⁵³ Presuda od 3. listopada 2019., Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, t. 53.)

⁵⁴ Presuda od 3. listopada 2019., Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, t. 54.)

⁵⁵ Vidjeti Biardeaux, G. i Flores, P., *Crédit à la consommation, Protection du consommateur*, Delmas Express, Pariz, 2012., str. 300.

⁵⁶ Španjolska i finska vlada istaknule su da mogući razlog za podnošenje zahtjeva u manjem iznosu od onoga na koji tužitelj ima pravo može biti taj što je samozastupanje omogućeno ispod određenog praga. Drugo bi razmatranje moglo biti, ovisno o nacionalnom pravu, da se protiv presude donesene u postupku za sporove male vrijednosti ne može podnijeti žalba. Finska vlada navela je da, ako tužitelj mora snositi vlastite troškove u slučaju djelomičnog prihvaćanja zahtjeva i ako nije siguran u njegov ishod, mogao bi odlučiti podnijeti zahtjev za manji iznos.

⁵⁷ Primjerice, s obzirom na pandemiju potrošač bi mogao smatrati da bi trebala postojati pravedna podjela rizika od raskida ugovora.

⁵⁸ Točka 38.

nepoštene ugovorne odredbe. Moraju postojati *posebne i izvanredne* okolnosti koje upućuju na to da su potrošaču *uskraćena postupovna sredstva* koja mu omogućuju da ostvari svoja prava na temelju prava Unije o zaštiti potrošača⁵⁹.

71. Osim toga, Sud je u sličnom smislu presudio da nacionalni sudovi načelno nisu obvezni po službenoj dužnosti naložiti prijebaj neosnovano izvršenih plaćanja na temelju nepoštene odredbe s preostalim iznosom koji se duguje na temelju ugovora, ne dovodeći u pitanje poštovanje načela ekvivalentnosti i djelotvornosti⁶⁰.

72. Stoga iz sudske prakse proizlazi da načela djelotvornosti i djelotvorne sudske zaštite ne obvezuju nacionalne sudove da zanemare ili prekorače granice predmeta spora utvrđene zahtjevima stranaka. Tim se načelima, međutim, zahtijeva da potrošač raspolaže djelotvornim sredstvima koja mu omogućuju da ostvari svoja prava i da zahtijeva ono na što ima pravo.

73. To nas dovodi do pitanja jesu li takva djelotvorna postupovna sredstva bila dostupna u predmetu u glavnom postupku. Odluka kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku sadržava samo odredbu nacionalnog prava kojom se uspostavlja načelo nepromjenjivosti spora (članak 412. stavak 1. LEC-a). Međutim, nacionalni sud nije pojasnio konkretnu primjenu tog načela u španjolskom pravnom poretku⁶¹. Nije pojasnio ni bi li eventualno proširenje zahtjeva zahtijevalo promjenu nadležnog suda ili promjenu primjenjivog postupka. Stoga je pitanje nacionalnog postupovnog prava da se odrede postupovna sredstva na temelju kojih potrošač može ostvariti pravo da zahtijeva cjelokupni iznos izvršenih plaćanja, pri čemu se tim sredstvima moraju poštovati načela ekvivalentnosti i djelotvornosti. To bi, primjerice, moglo uključivati podnošenje nove tužbe ili proširenje predmeta spora pred sudom koji je uputio zahtjev na njegov

⁵⁹ U tom pogledu mogu se navesti dva primjera. Prvi je presuda od 17. svibnja 2022., *Unicaja Banco* (C-869/19, EU:C:2022:397; u daljnjem tekstu: presuda *Unicaja Banco*). Kontekst te presude vrlo je specifičan. Treba je tumačiti s obzirom na presudu od 21. prosinca 2016., *Gutiérrez Naranjo i dr.* (C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, u daljnjem tekstu: presuda *Gutiérrez Naranjo*), u kojoj je Sud ocijenio da sudska praksa Tribunala Supremo (Vrhovni sud, Španjolska) kojom se vremenski ograničavaju restitucijski učinci vezani za sudsko utvrđenje nepoštenosti određene vrste odredbe („odredba o najnižoj kamatnoj stopi”) samo na iznose koji su neosnovano plaćeni na temelju te odredbe nakon donošenja odluke kojom je sudskim putem utvrđena ta nepoštenost nije u skladu s člankom 6. stavkom 1. Direktive 93/13. U presudi *Unicaja Banco* Sud je u biti presudio da se načelu *ne ultra petita* ne protivi to da sud kojem je podnesena žalba protiv presude kojom se vremenski ograničava povrat iznosa koje je potrošač neosnovano platio na temelju odredbe koja je proglašena nepoštenom po službenoj dužnosti istakne razlog koji se temelji na povredi članka 6. stavka 1. Direktive 93/13 i naloži povrat svih navedenih iznosa, ako se to što predmetni potrošač nije osporavao tu presudu ne može pripisati njegovoj potpunoj pasivnosti. U okolnostima tog predmeta, razlog zbog kojeg potrošač nije pravodobno podnio tužbu mogao se pripisati činjenici da je, kada je Sud objavio presudu *Gutiérrez Naranjo*, rok u kojem se u skladu s nacionalnim pravom mogla podnijeti žalba ili protužalba već bio istekao. Drugi je primjer presuda od 3. listopada 2013., *Duarte Hueros* (C-32/12, EU:C:2013:637). U tom je predmetu potrošač zatražio samo raskid kupoprodajnog ugovora zbog nedostatka na kupljenom proizvodu. Nacionalni sud smatrao je da, s obzirom na to da je bila riječ o manjem nedostatku, potrošač nema pravo na raskid ugovora, nego umjesto toga na umanjenje cijene. Međutim, tužitelju više nije bilo moguće odobriti rješenje umanjenja cijene. Sud je smatrao da bi u tom konkretnom slučaju primjena načela prema kojem sudske odluke moraju odgovarati zahtjevima stranaka mogla narušiti djelotvornost zaštite potrošača, s obzirom na to da se španjolskim postupovnim pravom nacionalnom sudu ne dopušta da po službenoj dužnosti prizna potrošačevo pravo ostvarivanja odgovarajućeg umanjenja kupoprodajne cijene robe, iako taj potrošač nije ovlašten ni pojasniti svoj prvotni zahtjev niti u tom pogledu podnijeti novu tužbu.

⁶⁰ Presuda od 30. lipnja 2022., *Profi Credit Bulgaria* (Prijebaj po službenoj dužnosti u slučaju nepoštene odredbe) (C-170/21, EU:C:2022:518, t. 44.)

⁶¹ Pravila o mogućim promjenama predmeta spora mogu se razlikovati ovisno o pravnom sustavu. Primjerice, u skladu s francuskim građanskim postupovnim pravom, zahtjevi stranaka načelno se ne mogu mijenjati, osim u pogledu sporednih zahtjeva ako su dovoljno povezani s prvotnim zahtjevima (članak 4. Code de Procédure Civile (Zakonik o građanskom postupku)). Vidjeti Cadiet, L., Normand, J. i Amrani-Mekki, S., *Théorie Générale du Procès*, 3. izdanje, Thémis droit, Puf, 2020., str. 741., u kojem se objašnjava da se načelo nepromjenjivosti spora pretvorilo u načelo promjenjivosti pod kontrolom sudova („principe directeur du procès, l’immutabilité de litige s’est muée, au fil du temps, en principe de mutabilité contrôlée de litige”). U njemačkom građanskom postupku, u skladu s člankom 263. Zivilprozessordnung (Zakon o građanskom postupku, u daljnjem tekstu: ZPO), nakon što se spor pokrene, izmjene podnesenog zahtjeva općenito ovise o suglasnosti druge stranke ili stajalištu suda prema kojem je takva izmjena svrsishodna. Međutim, člankom 264. ZPO-a isključuju se određeni slučajevi iz pravila o izmjeni tužbe predviđenih člankom 263. ZPO-a i, u interesu ekonomičnosti postupka, tužitelju se omogućuje da izvrši izmjene (Bacher, K. u Vorwerk, V. i Wolf, C., *BeckOK ZPO*, 47. izdanje, Verlag Beck München, 2022., članak 264., t. 1.). Cilj je izbjeći nove pravne sporove i poštediti stranke, ali i sudstvo, višekratnog rješavanja istog predmeta (vidjeti Foerster, U., u Musielak, H.-J. i Voit, W., *ZPO – Zivilprozessordnung*, 19. izdanje, Verlag Franz Vahlen, 2022., dio 264., t. 1.).

poziv⁶². U tom pogledu valja podsjetiti na to da činjenica da jedan postupak sadržava određene postupovne zahtjeve koje potrošač mora poštovati da bi ostvario svoja prava ne znači da on nema djelotvornu sudsku zaštitu⁶³. Međutim, kao što sam to već istaknula, postupovna sredstva dostupna za ostvarivanje tih prava trebala bi pružiti djelotvornu sudsku zaštitu.

74. S obzirom na prethodno navedeno, zaključujem da članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302, u vezi s člancima 114. i 169. UFEU-a, treba tumačiti na način da mu se ne protivi primjena načela nacionalnog sudskog postupka u skladu s kojima nacionalni sud koji odlučuje u sporu ne može po službenoj dužnosti dodijeliti potrošaču puni povrat iznosa na koje ima pravo u okolnostima u kojima je potrošač zahtijevao manji iznos. Međutim, nacionalni sud obavezan je po službenoj dužnosti primijeniti članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302 kada raspolaže svim pravnim i činjeničnim elementima potrebnima za tu zadaću i pod uvjetom poštovanja načela kontradiktornosti. Konkretnije, nacionalni sud obavezan je propisno obavijestiti potrošača o pravima koja ima na temelju te odredbe i o postupovnim sredstvima koja su mu na raspolaganju za ostvarivanje tih prava, pod uvjetom da ta sredstva pružaju djelotvornu sudsku zaštitu.

Zaključak

75. S obzirom na prethodna razmatranja, predlažem Sudu da na prethodna pitanja koja je uputio Juzgado de Primera Instancia nº 5 de Cartagena (Prvostupanjski sud br. 5 u Cartageni, Španjolska) odgovori na sljedeći način:

1. Prilikom ispitivanja prvog prethodnog pitanja nije otkriveno ništa što bi moglo utjecati na valjanost članka 5. Direktive (EU) 2015/2302 Europskog parlamenta i Vijeća od 25. studenoga 2015. o putovanjima u paket aranžmanima i povezanim putnim aranžmanima, o izmjeni Uredbe (EZ) br. 2006/2004 i Direktive 2011/83/EU Europskog parlamenta i Vijeća te o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 90/314/EEZ.
2. Članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302, u vezi s člancima 114. i 169. UFEU-a, treba tumačiti na način da mu se ne protivi primjena načela nacionalnog sudskog postupka u skladu s kojima nacionalni sud koji odlučuje u sporu ne može po službenoj dužnosti dodijeliti potrošaču puni povrat iznosa na koje ima pravo u okolnostima u kojima je potrošač zahtijevao manji iznos. Međutim, nacionalni sud obavezan je po službenoj dužnosti primijeniti članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302 kada raspolaže svim pravnim i činjeničnim elementima potrebnima za tu zadaću i pod uvjetom poštovanja načela kontradiktornosti. Konkretnije, nacionalni sud obavezan je propisno obavijestiti potrošača o pravima koja ima na temelju te odredbe i o postupovnim sredstvima koja su mu na raspolaganju za ostvarivanje tih prava, pod uvjetom da ta sredstva pružaju djelotvornu sudsku zaštitu.

⁶² Vidjeti u tom smislu presudu od 11. ožujka 2020., Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, t. 39.).

⁶³ Presuda od 31. svibnja 2018., Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, t. 50.)